

POSTANOWIENIE

Dnia 24 września 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Kazimierz Zawada (przewodniczący)

SSN Grzegorz Misiurek

SSA Dariusz Dończyk (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku M. W.

przy uczestnictwie M. W., J. W., E. M., R. M., J. W., Z. M., W. P. oraz Skarbu Państwa - Lasów Państwowych Nadleśnictwa S.

o uwłaszczenie,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 24 września 2008 r., skargi kasacyjnej uczestnika postępowania - Skarbu Państwa - Lasów Państwowych Nadleśnictwa S. od postanowienia Sądu Okręgowego w P. z dnia 5 listopada 2007 r., sygn. akt II Ca (...),

uchyla zaskarżone postanowienie i sprawę przekazuje do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w P. pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 5 listopada 2007 r. Sąd Okręgowy w P. oddalił apelację uczestnika Skarbu Państwa – Lasy Państwowe Nadleśnictwo S. od postanowienia z 31 lipca 2007 r. Sądu Rejonowego w T., który na skutek wniosku M. W., stwierdził, że M. i S. małżonkowie W. na podstawie art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych nabyli na prawach wspólności ustawowej małżeńskiej z dniem 4 listopada 1971 r. własność nieruchomości położonej w województwie łódzkim, pow. tomaszowskim, obręb 8 Kolonia Z.(...), oznaczonej w

ewidencji gruntów jako działka o numerze (...)1, o powierzchni 0,54 ha, przedstawionej na mapie sporządzonej przez geodetę M. M., zaewidencjonowanej w Starostwie Powiatowym w T. dnia 27.10.2006 r., za numerem Z(...), dla której nie jest prowadzona księga wieczysta, ani zbiór dokumentów.

Sąd Rejonowy ustalił, że nieruchomości, objęta wnioskiem, według aktualnej treści zapisów w ewidencji gruntów obrębu Kolonia Z.(...) w gminie T., oznaczona jest jako działka numer (...)1, o powierzchni 0,54 ha i figuruje w tej ewidencji, jako własność Skarbu Państwa w zarządzie Lasów Państwowych Nadleśnictwa S.. Działka numer (...)1 była ujęta, jako pozostająca w zasobach Państwowego Funduszu Ziemi począwszy od protokołu ogłoszenia stanu władania z 1967 r., sporządzonego na potrzeby zakładanej ewidencji gruntów. Na podstawie decyzji Naczelnika Gminy T. numer (...)0 z dnia 6 października 1980 r. działka ta, wraz innymi gruntami, została przekazana w zarząd Lasom Państwowym - Nadleśnictwo P. Na działce numer (...)1 rośnie obecnie las, którego wiek ocenia się na ok. 40 lat. Są to nasadzenia z drugiej połowy lat 60-tych. Faktycznie działka numer (...)1 stanowiła część gospodarstwa ojca wnioskodawczynie - W. R., który przekazał tę działkę w końcu lat 40-tych swojej córce M. oraz jej mężowi. Począwszy od tego czasu M. W. wraz ze swoim mężem użytkowali tę działkę rolniczo do połowy lat 60-tych. Następnie działka została przez nich zalesiona. Działkę leśną numer (...)1 małżonkowie W. uważali za swoją własność, dbali o nią na ile było potrzebne. Do 2006 r. rodzina wnioskodawczynie uważała się za prawnych właścicieli nieruchomości na podstawie aktu własności ziemi z dnia 15 grudnia 1973 r., numer ON(...). Dopiero w roku 2006 r., kiedy wnioskodawczynie i jej rodzina podjęli interwencję w związku z nielegalnym wyrębem drzewa przez Nadleśnictwo, okazało się, że stanowiąca ich własność na podstawie aktu własności ziemi działka leży w innym miejscu. Zgodnie z treścią aktu własności ziemi z dnia 15 grudnia 1973 r. S. i M. małżonkowie W. nabyli w trybie uwłaszczenia własność działki numer (...)4, o powierzchni 0,56 ha. Do roku 2006, ani wnioskodawczynie, ani żaden z członków jej rodziny nie wiedział, gdzie leży działka oznaczona w ewidencji, jako numer (...)4, nie zdawał sobie sprawy, że jest to inna działka, niż działka nr (...)1, którą uważali za swoją.

W ocenie Sądu Rejonowego wniosek zasługiwał na uwzględnienie, gdyż spełnione zostały przesłanki nabycia własności nieruchomości rolnej na podstawie art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych. Działką nr (...)1 w dniu 4 listopada 1971 r. władali samoistnie, jak właściciele,

począwszy od końca lat 40-tych małżonkowie M. i S. W., którzy nabyli ją od ojca wnioskodawczyni.

Apelacja uczestnika Skarbu Państwa - Lasy Państwowe Nadleśnictwo S., oparta na zarzucie dokonania w sprawie błędnych ustaleń faktycznych dotyczących charakteru władania działką nr (...)1 w dniu 4 listopada 1971 r. przez wnioskodawczynię i jej męża, jak również zarzucie błędnej oceny dowodów, została oddalona postanowieniem Sądu Okręgowego w P. z dnia 5 listopada 2007 r., który uznał za prawidłowe ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd Rejonowy, jak również podzielił ocenę prawną tego Sądu.

Postanowienie Sądu Okręgowego zostało zaskarżone skargą kasacyjną wniesioną przez uczestnika Skarb Państwa – Lasy Państwowe Nadleśnictwo S., który zaskarżył postanowienie w całości. Jako podstawy skargi kasacyjnej wskazano: - naruszenie prawa materialnego poprzez niewłaściwe zastosowanie przepisu art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych (Dz. U. Nr 27, poz. 250 ze zm.) w zw. z § 2 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 listopada 1964 r. w sprawie przenoszenia własności nieruchomości rolnych, znoszenia współwłasności takich nieruchomości oraz dziedziczenia gospodarstw rolnych (t.j. Dz. U. Nr 24 z 1970 r. poz. 199) poprzez przyjęcie, że działka leśna objęta wnioskiem „wchodzi w skład” gospodarstwa rolnego i że stanowiła zorganizowaną całość gospodarczą z nieruchomością rolną, na której wnioskodawczyni prowadziła gospodarstwo rolne; - naruszenie przepisów postępowania, które mogło mieć wpływ na wynik sprawy, a mianowicie przepisów art. 13 § 2 k.p.c. w zw. z 378 § 1 k.p.c. i art. 385 k.p.c. poprzez nieuwzględnienie całokształtu przepisów materialnoprawnych mających istotne znaczenie w sprawie, tj. m.in. § 2 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 listopada 1964 r. w sprawie przenoszenia własności nieruchomości rolnych, znoszenia współwłasności takich nieruchomości oraz dziedziczenia gospodarstw rolnych i oddalenie apelacji uczestnika Skarbu Państwa pomimo braku podstaw do powzięcia tego rodzaju rozstrzygnięcia. Uczestnik wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia Sądu Okręgowego w P. oraz przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Według przepisu art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych (Dz. U. Nr 27, poz. 250 ze zm.) z mocy prawa stawały się własnością rolników nieruchomości, które wchodziły w skład

gospodarstw rolnych, które znajdowały się w samoistnym posiadaniu rolników. Ustawa ta nie definiowała pojęcia nieruchomości, których dotyczy. Już sam tytuł ustawy stanowi o tym, że przedmiotem regulacji objętej tą ustawą nie były jakiegokolwiek nieruchomości, lecz jedynie takie, które są związane z gospodarstwem rolnym skoro ustawa ta dotyczy uregulowania własności gospodarstw rolnych. Potwierdza to również treść art. 1 ust. 1 tej ustawy, w którym mowa jest o nieruchomościach wchodzących w skład gospodarstw rolnych. W przepisach ustawy z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych brak jest definicji pojęcia „gospodarstwa rolnego”, które obecnie zdefiniowane jest w art. 55³ k.c. Ten ostatni przepis został dodany do kodeksu cywilnego z dniem 1 października 1990 r. przez art. 1 pkt 12 ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 55, poz. 321) i nie ma zastosowania do oceny skutków prawnych, które nastąpiły w dniu 4 listopada 1971 r. tj. chwili wejścia w życie ustawy z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych. W ustawie tej nie zdefiniowano również kryteriów, które decydują o tym, czy określona nieruchomość wchodzi w skład gospodarstwa rolnego. W chwili wejścia w życie tej ustawy pojęciem gospodarstwa rolnego posługiwały się przepisy kodeksu cywilnego w przepisach np. dotyczących sprzedaży nieruchomości, czy też dotyczących dziedziczenia gospodarstw rolnych. Pojęcie gospodarstwa rolnego było zdefiniowane w wydanym na podstawie art. 1064 k.c. rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 28 listopada 1964 r. w sprawie przenoszenia własności nieruchomości rolnych, znoszenia współwłasności takich nieruchomości oraz dziedziczenia gospodarstw rolnych (t.j. Dz. U. z 1970 r. Nr 24, poz. 199). Zważywszy na to, że ustawa z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych dotyczyła nabycia przez posiadaczy samoistnych nieruchomości, a więc zawierała przepisy szczególne wobec uregulowań zawartych w kodeksie cywilnych w zakresie nabywania własności nieruchomości przez ich samoistnych posiadaczy, brak jest podstaw do uznania, że ustawodawca w tej ustawie posłużył się innym pojęciem gospodarstwa rolnego oraz innymi kryteriami zaliczenia określonej nieruchomości jako wchodzącej w skład gospodarstwa rolnego niż tymi, o jakim była mowa w przepisach kodeksu cywilnego, a zdefiniowanych w obowiązującym wówczas przepisie § 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 listopada 1964 r. w sprawie przenoszenia własności nieruchomości rolnych, znoszenia współwłasności takich nieruchomości oraz dziedziczenia gospodarstw rolnych (Dz. U. t.j. z 1970 r. Nr 24, poz. 199). Takie też stanowisko zajął Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 22 kwietnia 1998 r., II CKN 573/97 (niepubl.). Według przepisu § 2 ust. 1 tego

rozporządzenia za gospodarstwo rolne uważa się wszystkie należące do tej samej osoby nieruchomości rolne, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą wraz z budynkami, urządzeniami, inwentarzem żywym i martwym, zapasami oraz prawami i obowiązkami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. Do gospodarstwa rolnego – jak stanowił przepis § 2 ust. 2 tego rozporządzenia – zalicza się również lasy, grunty leśne oraz nieużytki należące do właściciela nieruchomości rolnych, jeżeli stanowią lub mogą stanowić z tymi nieruchomościami zorganizowaną całość gospodarczą. Analiza przepisu § 2 tego rozporządzenia prowadzi do wniosku, że podstawowym kryterium decydującym o tym, że określone nieruchomości wchodzą w skład gospodarstwa rolnego jest kryterium rodzaju i funkcji danej nieruchomości, a mianowicie, czy dana nieruchomość jest rolna oraz czy sama względnie z innymi nieruchomościami rolnymi bądź innymi (nierolnymi) jest lub może stanowić zorganizowaną całość gospodarczą. W każdym wypadku niezbędnym elementem gospodarstwa rolnego jest posiadanie przez tę samą osobę (osoby) nieruchomości rolnej określonej w § 1 rozporządzenia. Oprócz tego właściciel gospodarstwa rolnego mógł posiadać także nieruchomości nie będące rolnymi w rozumieniu § 1 rozporządzenia, jeżeli stanowiły one lub mogły stanowić wraz z nieruchomością rolną zorganizowaną całość gospodarczą. Również analiza przepisu art. 1 ustawy z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych prowadzi do wniosku, że przepisy tej ustawy kładą nacisk na gospodarczą funkcję nieruchomości objętej uwłaszczeniem, która powinna wchodzić w skład gospodarstwa rolnego (por. postanowienie SN z dnia 13 czerwca 1984 r. III CRN 108/84 (niepubl.)). W konsekwencji tych rozważań należy przyjąć, że przepis art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych może dotyczyć działki leśnej wtedy, gdy w dniu 4 listopada 1971 r. tj. dniu wejścia w życie tej ustawy, działka ta wchodziła w skład gospodarstwa rolnego jej samoistnego posiadacza, co ma miejsce wówczas, gdy działka ta stanowiła lub mogła stanowić z inną bądź innymi nieruchomościami rolnymi samoistnego posiadacza zorganizowaną całość gospodarczą w postaci gospodarstwa rolnego. Mając na uwadze powyższą wykładnię za uzasadniony należy uznać zarzut naruszenia przez Sąd Okręgowy przepisu art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych w sytuacji, gdy z ustaleń faktycznych tego Sądu wynika, że wnioskodawczynie wraz z mężem w dniu 4 listopada 1971 r. była samoistnym posiadaczem nieruchomości będącej działką leśną, a przy tym brak w sprawie dalszych ustaleń co do tego, czy w dniu tym posiadali oni

inną nieruchomości rolną, która wraz z działką leśną stanowiła lub mogła stanowić zorganizowaną całość gospodarczą stanowiącą gospodarstwo rolne.

Uzasadniony był także zarzut naruszenia przepisu art. 378 § 1 k.p.c. w związku z art. 13 § 2 k.p.c. Przepis art. 378 § 1 k.p.c. stanowi, że sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę w granicach apelacji. Wykładnia spornego w doktrynie i orzecznictwie pojęcia „granic apelacji” została dokonana w uchwale SN z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07 (OSNC z 2008 r., nr 6, poz. 55), w której przyjęto, że sąd drugiej instancji rozpoznający sprawę wskutek apelacji nie jest związany przedstawionymi w niej zarzutami dotyczącymi naruszenia prawa materialnego, wiążą go natomiast zarzuty dotyczące naruszenia prawa procesowego. Obowiązkiem sądu drugiej instancji jest dokonanie w sprawie własnych ustaleń faktycznych, co obejmuje możliwość uznania za własnych ustaleń faktycznych sądu pierwszej instancji, i dokonanie samodzielnej oceny prawnej dochodzonego żądania, niezależnie od tego, czy strona apelująca podniosła zarzut naruszenia prawa materialnego. Zasady te mają, zgodnie z art. 13 § 2 k.p.c., odpowiednie zastosowanie także w postępowaniu apelacyjnym w sprawie rozpoznawanej w trybie postępowania nieprocesowego. W świetle powyższego zasadnie zarzucono w skardze kasacyjnej, że mimo braku w apelacji uczestnika Skarbu Państwa – Lasy Państwowe Nadleśnictwo S., wniesionej od postanowienia Sądu Rejonowego, zarzutu naruszenia prawa materialnego obowiązkiem Sądu Okręgowego było skonfrontowanie prawidłowości zaskarżonego postanowienia Sądu Rejonowego – uwzględniającego żądanie wniosku - z treścią mających w sprawie zastosowanie przepisów prawa materialnego tj. art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych (Dz. U. Nr 27, poz. 250 z późn. zm.) w związku z art. 4 ustawy z dnia 26 marca 1982 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o uchyleniu ustawy o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych (Dz. U. Nr 11, poz. 81 z późn. zm.). Dokonując ponownej oceny prawnej ustalonego przez siebie stanu faktycznego Sąd Okręgowy powinien był ocenić według art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych znaczenie, okoliczności, że przedmiotem żądania wniosku jest nieruchomość stanowiąca działkę leśną będąca w dniu 4 listopada 1971 r. w samoistnym posiadaniu wnioskodawczynie i jej męża oraz brak ustaleń faktycznych dotyczących tego, czy działka ta wchodziła w skład gospodarstwa rolnego wnioskodawczynie i jej męża. Powyższą ocenę prawną Sąd Okręgowy powinien był dokonać z urzędu w ramach rozpoznawanej apelacji, mimo braku zarzutu apelacyjnego naruszenia przepisów prawa materialnego. Zaniechanie tej

oceny uzasadnia zarzut naruszenia art. 378 § 1 k.p.c. w związku z art. 13 § 2 k.p.c. Wskazane uchybienia procesowe Sądu mogły mieć istotny wpływ na treść rozstrzygnięcia sprawy, oddalenie apelacji na podstawie art. 385 k.p.c. Ten ostatni przepis, określający jedną z form rozstrzygnięć sądu odwoławczego w postaci oddalenia apelacji, nie został naruszony jednak przez Sąd Okręgowy skoro według oceny prawnej tego Sądu apelacja wniesiona przez uczestnika od orzeczenia sądu pierwszej instancji była bezzasadna, co zgodnie z tym przepisem skutkowało oddaleniem apelacji.

Z uwagi na to, że skarga kasacyjna miała uzasadnione podstawy Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. w związku z art. 13 § 2 k.p.c. uchylił zaskarżone postanowienie i sprawę przekazał do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w P., pozostawiając temu Sądowi – na podstawie art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c. i art. 13 § 2 k.p.c. – rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.